

אוניברסיטת בר-אילן

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת חקת, *תשס"ב
מספר 449מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

מדרש פליאה על פרשת פרה

הפסוק בתהלים "אמרות ה' אמרות טהרות... מזקק שבעתיים" (יב, ז) נדרש בפסיקתא דרב כהנא (ה' עמ' 59), אחרי שאר דרשות:

ר' חנן בר פזי פתר קרא (פתר את הפסוק מתהילים) בפרשת פרה שיש בה משבעה שבעה: שבע פרות, שבע שרפות, שבע הזיות, שבעה כיבוסים, שבעה טמאים, שבעה טהורים, שבעה כוהנים. ואם יאמר לך אדם חסר הן, אמור לו אף משה ואהרן היו בכלל: וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר זאת חקת התורה' (במ' יט, א-ב).¹

לכאורה מכוונת הדרשה לומר, שכל אחד מהמילים או מהשורשים האלה: פרה, כהן, שרף, נזיה, כ'ב'ס', ט'מ'א', ט'ה'ר', יש לו שבע היקרויות בפרשת פרה אדומה (יט). ואכן, פירוש "מתנות כהונה" לבמדבר רבה (הרב יששכר בער כ"ץ, פולין, אמצע וסוף המאה ה"ט"ז) אומר: "שבע פעמים כתוב פרה בפרשה, וכן שריפות וכו'". ואולם אם נדייק ונספור לא נמצא מספרים אלה. ההיקרויות הן: "פרה" – 5 פעמים (ב, ה, ו, ט, י); השורש שרף – 5 פעמים (ד, יח, יט, כא); השורש ט'מ'א' – 19 פעם (ז, ח, י, יא, יג, יד, טו, טז, יז, יט, כ, כא, כב); השורש ט'ה'ר' – 7 פעמים (ט, יב, יח, יט); המילה "כהן" – 5 פעמים (ג, ד, ו, ופעמיים בפסוק ז).

אי התאמה זאת הטרידה פרשנים, ואילצה אותם לפרש את השביעיות לא כמספר ההיקרויות של המילים הללו בפרשה, אלא כמספר העניינים הקשורים בהן, לשונית או עניינית. כך הפירוש "אמרי יושר" על מדרש רבה² מחיל את "שבע הפרות" על שבע הפרות שמונה המשנה (פרה ג, ה) שמהן הוכן אפר פרה אדומה או בכל ימי קיום המקדש בישראל, או, לפי דעה אחרת, בימי בית שני. כהצעה חלופית מציע בעל "אמרי-יושר", שעל חמש ההיקרויות של "פרה" בפרשה, נוסף את שני כינוייה בפסוק: "אדומה" ו"תמימה", והרי שבעה. גם את "שבע שרפות" וכן את "שבע כיבוסין" שבדרשה, מפרש "אמרי יושר" כי אלו שבע הפרות האדומות ההיסטוריות (על-פי המשנה), שהרי כל פרה ופרה הוזקה לשרפה, והעוסקים בה נזקקו לכיבוס בגדים. "אמרי יושר" פותר את המספר של שבע הזיות בהוסיפו על חמש היקרויות השורש בפרשה, את שתי הפעמים של "מי נידה לא זורק עליו", בפסוקים יג, כ (כוונתו לשורש זר'ק' הקרוב במשמעו לשורש נז'ה'; הצירוף "מי נידה" בא עוד פעמיים בפרשה, בפסוקים ט, כא). השורש ט'ה'ר' אכן מצוי שבע פעמים; לגבי ריבוי "טמא" בפרשה, הרבה מעבר לשבע היקרויות, לא מצאתי פתרון ב"אמרי יושר".

* בחור"ל קוראים בשבת זו את פרשת קרח.

¹ דרשה זאת מובאת גם בתנחומא חוקת ה, תנחומא חוקת ט (עמ' נד, ב - נה, א), בבמדבר רבה חוקת ב, ובפסיקתא רבתי יד (עמ' נח, א-ב). בפסיקתא רבתי חסר הסיום "ואם יאמר לך אדם" וגו', ויש במקומו סיום אחר.

² מהרב וידאל הצרפתי השני, מרוקו, סוף המאה ה"ט"ז ותחילת הי"ז.

בדרך דומה של שילוב ספירת מילים במקרא ומוטיבים הלכתיים, מפרש גם הגר"א³ את הדרשה על שבע פרות על-פי המשנה במסכת פרה; אך את הרמז לאותן שבע פרות שבהיסטוריה מוצא הגר"א בחמש היקרויות "פרה" בפרשה, כשהוא מוסיף עליהן את שתי ההיקרויות של "חטאת" (פס' ט; יז), מילה המציינת את אפר הפרה. את "שבע שרפות" מחיל הגר"א על שבעת הפריטים הנשרפים עם הפרה, כמפורט בפסוקים ה-ו: עורה, בשרה, דמה פרשה, עץ ארז, אזור ושני-תולעת. כך גם שבעת הטמאים הם שבעה טמאי מת המנויים בפסוקים יד-טז: כל הבא אל האהל; כל אשר באהל; כל כלי פתוח; הנוגע בחלל חרב; הנוגע במת; והנוגע בקבר. באשר ל"שבעה טהורים", מונה הגר"א שבעה מיטהרים הנזכרים בפסוק יח: האהל, הכלים, הנפשות ששם, הנוגע בעצם, הנוגע בחלל, הנוגע במת והנוגע בקבר. שבע ההזיות הן המפורשות בפסוק ד: "והזה ... מדמה שבע פעמים", ובאשר ל"שבעה כיבוסים" אומר הגר"א, שהצו "וכבס בגדיו הכהן" (בפסוק ז), חל גם על שני כוהנים המוזכרים קודם, בפסוקים ג, ד: "ונתתם אתה אל אלעזר הכהן", "ולקח אלעזר הכהן". כך יש כאן שלושה כיבוסים, ובצירוף עוד ארבע היקרויות של הפועל אחר-כך, יש כאן שבע היקרויות. אל חמש היקרויות "כהן" בפרשה מצטרפים משה ואהרן המוזכרים בראש, כנאמר בפרשה גופה, ועל פי הפסוק מתהילים "משה ואהרן בכהניו" (צט, ו).

המפרשים שאחרי הגר"א קיבלו את דעתו ומעתיקים אותה. לא כך דעתו של מ' איש-שלום (פרידמן), שיש לו דרך משלו בביאורו לפסיקתא רבתי. לשבעה כוהנים הוא מגיע בעזרת התרגום הירושלמי, המכונה תרגום יונתן: משה ואהרן נתנו את הפרה לאלעזר, והרי שלושה כוהנים. בפסוק ג, מתורגם "ושחט": "כהנא אוחרן יכוס" (= וכוהן אחר ישחט); בפסוק ה "ושרף" מתורגם "ויקד כהן אוחרן"; בפסוק ו "ולקח" מתורגם "ויסב כהן אוחרן"; ובפסוק ט "ואסף איש טהור" מתורגם "ויכנוס גבר כהן דכי" (= ואסף איש כהן טהור) - הרי יחד שבעה כוהנים (ואולם, בפסוקים יח-יט, לגבי ההזאה, מזכיר התרגום עוד פעמיים "גבר כהן דכי", "כהנא דכוא", וכך מסתכם המספר לשמונה או תשעה כוהנים!).

בעקבות אותם "שבעה כוהנים" מפרש איש-שלום גם את שבעת הטהורים, הטמאים והכיבוסים, שהרי "כל העסוקין בפרה מתחילה ועד סוף מטמאין בגדים" (משנה פרה ד, ד), קודם הם צריכים להיות טהורים, ואחרי שנטמאו הם חייבים בכיבוס בגדים. את שבע ההזיות והשרפות מפרש איש-שלום כמו הגר"א, אך בפירושו "שבע פרות" הוא נוקט דרך אחרת: על חמש היקרויות "פרה" שבפרשה, הוא מוסיף "תורתא" (פרה בארמית) שבתרגום הירושלמי "יונתן" לפסוק ז, וכן אותה מילה ארמית שלדעת איש-שלום הייתה גם בפסוק ח, אך נשמטה משם; הוא סובר, שאחרי "לקדת" (=בשרפה) צריך לבוא הסומך "דתורתא" (=של הפרה). כך הוא מגיע לשבע פרות, ואולם נציין שהסומך "בתורתא" אינו הכרחי, וגם במהדורה המדעית של התרגום, מידי ד' ריבר, הוא חסר. ועוד, תמוה שחכם ב"חכמת ישראל" כאיש-שלום פותר אגדה ממדרש האמוראים הקדום פסיקתא דרב כהנא, על-פי התרגום המכונה "יונתן", שעריכתו מאוחרת בהרבה.

ראינו שפרשני המדרשים מתחבטים בהבנת הדרשה, לכן ננסה עוד דרך להבנתה:

נשוב אל מספר ההיקרויות בפרשה, ונצרפן יחד. מנינו לעיל: "פרה" - 5 פעמים; ש'ר'ף - 5 פעמים; כ'ב'ס' - 5 פעמים; נ'ז'ה' - 4 פעמים; "כהן" - 5 פעמים; ט'מ'א' - 19 פעם; ט'ה'ר' - 6 פעמים; (מבלי למנות "לא יטהר" [יב] המבטא את שלילת הטהרה). סכום כל אלה הוא 49, והוא "שבעתיים", כלשון דרשתנו בפסיקתא רבתי:

מהו 'מזוקק שבעתיים'? א"ר יוחנן בן פזי, שהתורה נדרשת ארבעים ותשע פנים, אף פרשה זו 'מזוקק שבעתיים', יש בה ארבעים ותשע טהרות. כיצד וגו'.

בהמשך לדרשתנו מביא הפסיקתא רבתי עוד עניין של ארבעים ותשע: על הכהן היו מזים במשך שבעה ימים, שבע הזיות בכל יום (על-פי משנה פרה ג, א), הרי יחד ארבעים ותשע.

הצעתנו יפה לגרסת פסיקתא רבתי, שאינה מוסיפה, כגרסאות שאר קבצי המדרשים, את משה ואהרן על חמש ההיקרויות של "כהן" בפרשה. הלא שאר הגרסאות (פסיקתא דרב כהנא, במדבר רבא, תנחומות) מניחות שכל אחת משבע מילות המפתח באה שבע פעמים. הנוכל אם

³ הגאון ר' אליהו מווילנא, אמצע וסוף המאה הי"ח.

כן להניח שגירסת פסיקתא רבתי היא המקורית, על אף איחורו היחסי של קובץ מדרשי זה? ושמא השאלה לגבי חמישה כוהנים - במקום שבעה - נכנסה לדרשה כבר בשלב קדום, מתוך אי-הבנה של כוונת הדרשה? עדיין צריך עיון גדול.

מנחם בן-ישר
המחלקה לתנ"ך